
Meddelandeblad

Mottagare: landsting, kommuner, enskilda verksamheter enligt SoL, LSS och HSL

Nr 3/2019
Maj 2019

Välfärdsteknik inom socialtjänsten och hälso- och sjukvården

Inledning

Socialstyrelsen får många frågor om välfärdsteknik, bl.a. om hur de olika produkterna ska tillhandahållas och vem som ansvarar. Meddelandebladet beskriver de centrala rättsliga utgångspunkter som behöver beaktas av kommun, landsting eller enskilda utförare.

I detta meddelandeblad finns en översiktlig genomgång av

- vad välfärdsteknik är
- under vilka förutsättningar välfärdsteknik kan användas
- vilka bestämmelser som gäller beroende på hur tekniken tillhandahålls
- välfärdsteknik som hjälpmedel
- välfärdsteknik som medicintekniska produkter

Vad är välfärdsteknik?

Definition

Det finns inte någon juridisk definition av välfärdsteknik. Socialstyrelsen definierar välfärdsteknik som *digital teknik* som *syftar till att bibehålla eller öka trygghet, aktivitet, delaktighet eller självständighet* för en person som *har eller löper förhöjd risk att få en funktionsnedsättning*.¹

¹ Socialstyrelsens termbank 2015, <http://termbank.socialstyrelsen.se/>

Exempel på välfärdsteknik

Exempel på välfärdsteknik är olika former av hjälpmedel för det dagliga livet som innehåller digital teknik, digitala trygghetslarm, tillsyn via kamera, sensorer för påminnelser, robotar och datorprogram.

Det finns egentligen ingen begränsning för vad som kan benämnas välfärdsteknik så länge som produkten eller tjänsten ryms i definitionen.

Förutsättningar för användning av välfärdsteknik

För användningen av välfärdsteknik gäller samma utgångspunkter som för övriga insatser från hälso- och sjukvården och socialtjänsten. Det finns inte några särskilda bestämmelser för just välfärdsteknik. En välfärdsteknisk produkt kan såväl vara ett hjälpmedel enligt hälso- och sjukvårdslagen som en insats enligt socialtjänstlagen. Vilken lagstiftning som tillämpas beror på vilken insats den enskilde väljer att ansöka om alternativt vilken huvudman som tillhandahåller tekniken.

Gemensamt för de olika användningsområdena är att

- *samma regler* gäller som för andra insatser, d.v.s. lagstiftningen är teknikneutral
- användningen av tekniken är *frivillig*
- den enskilde behöver *samtycka* till att en insats beviljas och att en viss åtgärd utförs vid genomförande av insatsen

Personer med nedsatt beslutsförmåga

Välfärdsteknik bär på stora möjligheter som alla som behöver ska kunna få ta del av. När det gäller personer med nedsatt beslutsförmåga är det viktigt att anpassa informationen om, och erbjudandet av, välfärdstekniken utifrån den enskilda personens förmåga och förutsättningar. Det är också angeläget att anpassa tekniken till och planera uppföljningen utifrån personens förmåga och förutsättningar. Det gäller i synnerhet personer vars kognitiva förmåga kan förväntas försämrats över tid. Mer stöd finns på www.kunskapsguiden.se under temana ”Stödja vuxna personer vilja” och ”Stödja äldre personers vilja”.

Kraven på frivillighet och samtycke

Insatser enligt hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), HSL, socialtjänstlagen (2001:453), SoL, och lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (1993:387), LSS, bygger på frivillighet och förutsätter med andra ord samtycke. Det innebär att man inom vården och omsorgen i regel inte kan vidta åtgärder mot den enskildes vilja. Den enskilde kan ge sitt samtycke på olika sätt. Enligt regeringsformen är var och en gentemot det allmänna skyddad mot betydande intrång i den personliga integriteten, om det sker utan samtycke och innebär övervakning eller kartläggning av den enskildes personliga förhållanden. Vid bedömning av vilka åtgärder som kan anses utgöra ett "betydande intrång" ska både åtgärdens omfattning och arten av det intrång åtgärden innebär beaktas. Även åtgärdens ändamål och andra omständigheter kan ha betydelse vid bedömningen.² Om den enskilde själv ansöker om en

² Regeringsformen 2 kap. 6 § andra stycket och prop. 2009/10:80, En reformerad grundlag, s. 250.

välfärdsteknisk produkt kan man i regel utgå från att samtycke finns till användning av tekniken. Detsamma gäller om den enskilde själv väljer att använda välfärdsteknik som till exempel finns tillgänglig i en verksamhet. Men huvudmannen behöver ändå försäkra sig om att den enskilde så långt möjligt förstår syftet med tekniken och hur den fungerar. Det är också viktigt att följa upp hur den enskilde upplever användningen av tekniken för att se om samtycket fortfarande gäller.³

Hjälpmedel för det dagliga livet

Hjälpmedel för det dagliga livet som innehåller digital teknik är en form av välfärdsteknik. Enligt Socialstyrelsens definition är hjälpmedel för det dagliga livet en individuellt utprovad produkt som syftar till att bibehålla eller öka aktivitet, delaktighet eller självständighet genom att kompensera en funktionsnedsättning. Exempel på hjälpmedel för det dagliga livet är rollatorer, griptänger, hörapparater och förstoringsystem. Andra exempel är kognitiva hjälpmedel som ger stöd för minne, tid och planering; elektroniska almanackor, kalendrar, handdatorer och talande armbandsur. Hjälpmedel erbjuds ofta som en del av habilitering eller rehabilitering. Både fysiska ting, tjänster och programvaror kan vara hjälpmedel.

Hjälpmedel förskrivs inom hälso- och sjukvården. Förskrivarna är, med några få undantag, legitimerade yrkesgrupper inom hälso- och sjukvården och de förskriver hjälpmedel med utgångspunkt från HSL. I förskrivningsprocessen ingår det att:

- prova ut, anpassa och välja lämplig specifik produkt
- specialanpassa vid behov – initiera och utfärda anvisning
- informera
- instruera och träna
- följa upp och utvärdera funktion och nytta.⁴

Bistånd enligt socialtjänstlagen

Den enskilde kan ansöka om välfärdsteknik i form av bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL. En individuell prövning av den enskildes behov ska då göras.

Kommunen kan även erbjuda äldre personer välfärdsteknik som en del av hemtjänst med stöd av 4 kap. 2a § SoL. Då *behöver* inte en prövning av det individuella behovet göras. I stället prövar kommunen om den som ansöker uppfyller de kriterier som kommunen har fastställt i sina riktlinjer⁵.

Skaffat på egen hand

Om den enskilde får tillgång till välfärdsteknik som inte beviljats som bistånd, föreskrivits som hjälpmedel eller på något annat sätt tilldelats genom en myndighets försorg saknas ansvarig huvudman. Den som säljer produkten kan ändå ha ett ansvar enligt till exempel produktsäkerhetslagen (2004:451), lagen om medicintekniska produkter (1993:584) och EU-regler⁶.

³ För mer om samtycke och tvång- och skyddsåtgärder se Socialstyrelsens meddelandeblad nr 12/2013 om Tvångs- och skyddsåtgärder inom vård och omsorg för vuxna och Socialstyrelsens metodstöd för att stödja vuxna personers vilja, <https://www.kunskapsguiden.se/funktionshinder/Teman/stodja-vuxna-personers-vilja>.

⁴ Socialstyrelsens förskrivarstöd, 2017, art nr 2016-8-2, s. 42 f.

⁵ Proposition 2017/18:106 Förenklat beslutsfattande om hemtjänst för äldre s. 22.

⁶ Mer om EU-regler för produkter: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/product-safety-and-requirements_sv och <https://www.konsumentverket.se/for-foretag/produktsakerhet/>

Om medicintekniska produkter

Om välfärdstekniken är en medicinteknisk produkt och förskrivs som hjälpmedel för det dagliga livet finns särskild reglering.⁷ För övriga produkter gäller generell konsumentlagstiftning. Förskrivning av övriga produkter kan göras efter en riskanalys och förskrivningsprocessen kan följas. Men det finns inte reglerat i föreskrift utan är upp till lokala beslut. Medicintekniska produkter är enligt lagen produkter som enligt tillverkarens uppgift används för att:

- påvisa, förebygga, övervaka eller behandla en sjukdom
- påvisa, övervaka, behandla, lindra eller kompensera en skada eller en funktionsnedsättning
- undersöka, ändra eller ersätta anatomi eller en fysiologisk process eller kontrollera befruktning.

Hjälpmiddel för det dagliga livet är oftast en medicinteknisk produkt och då enligt den andra punkten. Det är tillverkaren som avgör om en produkt ska kvalificeras som en medicinteknisk produkt genom att ha utvärderat och provat produkten med tanke på tänkt användningsområde. Medicintekniska produkter ska som huvudregel vara CE-märkta enligt det medicintekniska regelverket⁸ och vara registrerade hos Läkemedelsverket. CE-märkningen innebär att produkterna uppfyller de särskilda krav som specificeras i Läkemedelsverkets föreskrifter. Läkemedelsverket är tillsynsmyndighet för tillverkare av medicintekniska produkter och Inspektionen för vård och omsorg är tillsynsmyndighet för användningen av sådana produkter i hälso- och sjukvården. Tillverkaren ska kunna vidta korrigerande åtgärder på sina produkter och måste därför märka produkterna så de går att spåra. De är också skyldiga att rapportera till läkemedelsverket om olyckor och tillbud⁹.

Om medicintekniska produkter hanteras utanför hälso- och sjukvården, till exempel i verksamheter enligt SoL och LSS tillämpas inte Socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS 2008:1) om medicintekniska produkter. Läkemedelsverkets tillsyn gäller dock alla medicintekniska produkter oavsett användningsområde/verksamhet. IVO har ett tillsynsansvar för all verksamhet enligt SoL och LSS. Lagstiftningens krav på god kvalitet i verksamheter enligt SoL och LSS och rapporteringsskyldigheten enligt lex Sarah ska även tillämpas på användningen av medicintekniska produkter.

Välfärdsteknik syftar enligt Socialstyrelsens definition inte till att behandla eller vårda. Sjukvårdande digital teknik och hjälpmedel för vård och behandling räknas därmed inte som välfärdsteknik.

⁷ Bestämmelser om medicintekniska produkter finns i lagen om medicintekniska produkter, Läkemedelsverkets föreskrifter (LVFS 2003:11) om medicintekniska produkter och Socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS 2008:1) om användning av medicintekniska produkter i hälso- och sjukvården.

⁸ 11 § LVFS 2003:11

⁹ 9 a § LVFS 2003:11

Tabellen nedan ger en översiktlig bild av vilken lagstiftning och vilka bestämmelser som gäller beroende på hur tekniken tillhandahålls.

Vad är det	Huvudman	Enligt vilken lag	Individuell bedömning	Kostnad för enskild	Uppföljning	Tillsyn (extern)	Behov av dokumentation
Hjälpmedel inom landstingets/kommunens hälso- och sjukvård	Landstinget eller kommunen ¹⁰	8 kap. 7 § HSL, 12 kap. 5 § HSL SOSFS 2008:1 ¹¹	Ja	Varierar	5 kap. 4 § HSL, SOSFS 2008:1, SOSFS 2011:9 ¹²	IVO och LMV ¹³	Ja, under vissa förutsättningar ¹⁴
Insats enligt SoL	Kommunen	4 kap. 1 § SoL	Ja	I vissa fall ¹⁵	3 kap. 3 § SoL, SOSFS 2011:9	IVO	Ja, enl. SoL ¹⁶ och SOSFS 2014:5 ¹⁷
Finns tillgängligt i en vård och omsorgsmiljö	Landstinget eller kommunen	HSL, SoL, LSS	Nej	Nej	3 kap. 3 § SoL, 5 kap. 4 § HSL, 6 § LSS, SOSFS 2011:9	IVO	Ja, under vissa förutsättningar ¹⁸
Servicetjänster för äldre	Kommunen	Befogenhetslagen ¹⁹	Nej	Ja	Nej	Nej	Nej
Hemtjänst via förenklat beslutsfattande	Kommunen	4 kap. 2a § SoL	Nej	Ja	4 kap. 2a § SoL	IVO	Ja, SoL ²⁰ och SOSFS 2014:5
Som bostadsanpassning	Kommunen	Lagen om bostadsanpassningsbidrag ²¹	Ja	Nej	Nej	Boverket	Ja, BFS 2018:12 ²²

Mer om välfärdsteknik

- Kunskapsguiden – Tema välfärdsteknik²³
- Myndigheten för delaktighet (MFD) – Kunskapsområde digital teknik²⁴
- Sveriges kommuner och landsting (SKL) – Välfärdsteknik inom social omsorg²⁵

¹⁰ Landstinget får enligt 4 kap. 3 § HSL träffa överenskommelse med en kommun inom landstinget om att kommunen ska ha ansvar för hjälpmedel för personer med funktionsnedsättning.

¹¹ Socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS 2008:1) om användning av medicintekniska produkter i hälso- och sjukvården

¹² Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete

¹³ Läkemedelsverket (LMV) är tillsynsmyndighet för tillverkare av *medicintekniska produkter* och Inspektionen för vård och omsorg (IVO) är tillsynsmyndighet för *användningen* av sådana produkter i hälso- och sjukvården.

¹⁴ Enligt 3 kap. 6 § patientdatalagen (2008:355), PDL, ska en patientjournal alltid innehålla väsentliga uppgifter om vidtagna och planerade åtgärder. Patientjournalen ska även enligt Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2016:40) om journalföring och behandling av personuppgifter i hälso- och sjukvården 5 kap. 5 § 11 innehålla uppgifter om de medicintekniska produkter som har förskrivits till, utlämnats till eller tillförts en patient på ett sådant sätt att de kan spåras.

¹⁵ Avgift får tas ut för stöd- och hjälpinsatser enligt 8 kap. 1-2 §§ SoL, med de undantag som anges i 8 kap. 1 § SoL.

¹⁶ 11 kap. 5 § SoL

¹⁷ Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2014:5) om dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och LSS.

¹⁸ Om välfärdstekniken är en del av genomförandet av den enskildes insats/åtgärd kan t ex behov av dokumentation i patientjournal eller genomförandeplan finnas.

¹⁹ Lagen (2009:47) om vissa kommunala befogenheter

²⁰ 11 kap. 5 § SoL

²¹ Lagen (2018:222) om bostadspassningsbidrag

²² Boverkets föreskrifter (BFS 2018:12) om bostadsanpassningsbidrag

²³ <https://www.kunskapsguiden.se/funktionshinder/Teman/valfardsteknik/Sidor/default.aspx>

²⁴ <https://www.mfd.se/kunskapsomraden/digital-teknik/>

²⁵ <https://skl.se/integrationsocialomsorg/socialomsorg/digitaliseringinomsocialtjansten/valfardstekniksocialomsorg.2335.html>

Denna information (art nr 2019-5-16) kan laddas ner från Socialstyrelsens webbplats:
www.socialstyrelsen.se/publikationer.
